

Bevaringsprogram for kulturhistorisk verdifulle kirker

Rapport 1.1

Fra: Riksantikvaren
Til: Barne- og familiedepartementet og Klima- og miljødepartementet
Dato: 15.6.2022
Samarbeidsparter: Riksantikvaren (RA), Kirkerådet (KR) og Arbeidsgiverorganisasjon for kirkelige virksomheter (KA)

Analyse av markedets kapasitet

Innhold

Analyse av markedets kapasitet	1
1. Innledning	3
2. Sammendrag og konklusjoner	3
3. Bakgrunnsmateriale	4
4. Markedet	4
5. Markedets volum i dag.....	5
5.1 Tilskuddsordninger bygningsvern	5
5.2 Statsbygg	6
5.3 Forsvarsbygg.....	6
5.4 Konservering av kirkekunst	6
5.5 Kirkeinteriører, små og verneverdige håndverksfag	6
5.6 Kirkens investeringer på kirkebygg.....	7
5.7 Sum antikvarisk istandsetting	7
5.8 ROT-markedet	7
6. Markedskapasitet: kirkeieeres og myndigheters erfaring	7
6.1 Kirkelig fellesråds erfaringer	7
6.2 Fylkeskommunens erfaringer	8
6.3 Riksantikvarens erfaringer med tilskuddsordningen.....	9
7. Vurdering av markedskapasitet.....	10

1. Innledning

Denne delrapporten er svar på oppdraget som er formulert som følger:

Gi en oversikt over hva Riksantikvaren tror markedet har kapasitet til å håndtere hvert år blant annet innen relevante håndverkerfag. "Markedet" bør her inkludere volum/kapasitet av relevante entreprenører, håndverkere, rådgivere, konservatorer og leverandører av relevante varer/produktet m.m. Oversikten bør svare på hvordan punktene 2 a-d over vil stå i forhold til hva RA mener er realistisk å få til. RA kan kjøpe tjenester til å svare på denne delen av oppdraget.

Punktene 2 a-d lyder:

Hvilken modell som velges for den statlige innsatsen, vil kunne ha innvirkning på hvor mye staten kan bevilge til formålet hvert år. For å kunne ta høyde for ulike utfall og svingninger i markedet, ber departementet RA ha følgende i mente i sitt arbeid:

- a. Et årlig uttak på 50 mill. kroner
- b. Et årlig uttak på 100 mill. kroner
- c. Et årlig uttak på 300 mill. kroner
- d. Et årlig uttak på 600 mill. kroner

og:

Det gis ikke en nærmere avklaring av om det kun er selve bygningen som skal istandsettes, eller om også kirkens interiør skal være gjenstand for vurderinger og istandsetting. Departementene legger til grunn at det først og fremst er det første, men vil peke på at også kirkens interiør bør innlemmes i programmet. Det samme kan gjelde sikringstiltak.

2. Sammendrag og konklusjoner

Analysen beregner volumet på dagens marked for antikvarisk istandsetting av fredete og verneverdige bygninger til 1000 mill. kr/år. Spørreundersøkelser hos kirkelige fellesråd og i fylkeskommunene viser at det er krevende å få tak i håndverkere med rett kompetanse innen tradisjonelle håndverksfag. Det innebærer at markedet er presset og at det er vanskelig å øke kapasiteten.

Nåværende tilskuddsordning for kirker «omsetter» for ca 50 mill. kr pr. år. Det kan imidlertid være økt kapasitet i markedet til å arbeide med kirker fra 1850 til vår tid. Disse kirkebyggene er ofte nærmere moderne byggeskikk og kan i større grad håndteres av håndverkere uten omfattende kompetanse på tradisjonelt håndverk. Det kan dermed være enklere å få tak i håndverkere som kan gjennomføre istandsettingsarbeider og slik sett enklere å forvalte et økt tilskuddsvolum.

Store kirker av tegl og industrielt levert tre, samt kirker av nyere materialer som betong, er ikke omfattet av dagens tilskuddsordning. Disse kirkene skal omfattes av det nye bevaringsprogrammet. Det årlige uttaket av tilskudd kan dermed trolig utvides til 100 mill. kr fra og med 2023 når det planlegges å ha flere målgrupper for ordningen innenfor ulike kirke kategorier – fra middelalder til vår tid. Ulike kirketyper benytter håndverkere og leverandører fra ulike segmenter i markedet og

det vil muliggjøre en større gjennomføringsevne og et økt antall istandsettingsprosjekter i gang parallelt.

Årlige uttak på 300 og 600 mill. kr vil kreve en opptrapping over flere år, sammen med en kraftfull satsing på kompetansebygging og kapasitetsøkning. Det er usikkerhet knyttet til hvordan markedet faktisk vil utvikle seg når tilskuddsvolumet øker. Forholdet mellom små håndverksmiljø og store tilskuddsvolum vil trolig være utfordrende. Erfaringene vi får etter hvert som tilskuddsvolumet trappes opp, vil gjøre oss i bedre stand til å gjøre vurderinger av markedets kapasitet.

3. Bakgrunnsmateriale

Beskrivelser av relevante forhold som ligger til grunn for analysen: Kunnskapsgrunnlaget for denne delleveransen er spørreundersøkelser blant kirkelige fellesråd utført av KA (Arbeidsgiverorganisasjon for kirkelige virksomheter) på oppdrag fra Riksantikvaren, spørreundersøkelse/intervju med et utvalg ansatte i fylkeskommunenes kulturminneforvaltning og enkelte museer utført av KA på oppdrag fra Riksantikvaren, samtaler med enkeltpersoner i kulturmiljøfeltet og erfaringer fra Riksantikvarens tilskudds- og kirkeforvaltning.

4. Markedet

Anslaget for markedskapasitet omfatter aktører som selger tjenester eller varer, dvs. rådgivere, utførende entreprenører og material/produktleverandører i de bransjer som er relevante i bevaringsprogram. Dette vil i første rekke være den delen av byggebransjen som driver restaurering og antikvarisk istandsetting, og utvendig vedlikehold med tradisjonelle materialer.

Tømrer-, murer- og malerfagene er store byggfag, men med varierende grad av bygningsvernkompetanse blant utførende og rådgivere. En hel rekke mindre og til dels verneverdige tradisjonelle håndverksfag er knyttet til konservering og restaurering av interiør og inventar i kirkene. I tillegg kommer tekniske montørfag som elektrikere og rørleggere, som bl.a. installerer sikringsanlegg i kirkene.

Alle aktører innen bygningsrestaurering, enten det gjelder istandsetting eller installasjon av tekniske anlegg må ha kunnskap og forståelse for hvordan arbeidet skal gjennomføres i verneverdige bygninger og interiører. Det gjelder både rådgivere og håndverkere. En grunnleggende holdning er respekten for bygningen og de verdier den representerer. Bygningens verdier skal bevares og sikres gjennom arbeidet som skal gjøres. Perspektivet for bygningens levetid skal være langsiktig. Istandsetting og reparasjoner skal begrenses til det mest nødvendige. Håndverkerens og rådgiverens holdning til bygningen det arbeides i bør være søkende, nysgjerrig og respektfull. De står overfor bygninger som kan være hundrevis av år gamle, og med bygningsdeler som har «gjort jobben» like lenge. Håndverkerens metoder og materialbruk skal så nær som mulig være lik den opprinnelige. Dersom dette ikke er realistisk, skal tiltakene som gjennomføres i det minste ikke føre til følgeskader for bygningen.

For de tradisjonelle håndverksfagene som murere, malere og tømrere må utøveren kunne forstå og tolke sine forgjengeres valg av materialer og bruk av verktøy, og de må kunne kopiere den opprinnelige utførelsen når de vedlikeholder og setter i stand

bygningen. Håndverket; hånden som holder verktøyet, er sentral og avgjørende. For en håndverker som kommer fra den moderne byggeindustrien kan det kreve år med opplæring og trening innen utøveren behersker restaureringsarbeidet fullt ut.

Det går en skillelinje mellom de klassiske bygningsfagene og de tekniske installatørfagene som elektriker/rørleggerfagene. Installatørene anvender samme teknikk og materiell enten det er et nybygg eller en middelalderkirke, men i kirken må installasjonen underordne seg bygningens verdier, installasjonen skal helst ikke synes eller kreve fysiske inngrep som borehull og utsparinger. Tekniske tiltak og teknisk utstyr som har begrenset forventet levetid må monteres på en måte som ikke setter varige spor. De må kunne fjernes når de er gått ut på dato, innen neste generasjons teknikk monteres.

Riksantikvaren og fylkeskommunene stiller krav til den antikvariske kompetansen utførende skal ha ved arbeid på fredete bygninger og listeførte kirker.

“Utførende firma skal oppgi formell kompetanse og referanseprosjekter med kontaktinformasjon. Håndverkerne skal ha fagskolepoeng eller studiepoeng innen praktisk bygningsvern eller kunne dokumentere tilsvarende realkompetanse. Generelt skal det stilles krav til at håndverkerne har deltatt i minst tre prosjekter tidligere med tilsvarende arbeidsoppgaver. Lærlinger eller andre under kompetanseoppbygging skal følges opp kontinuerlig under arbeidet. Sentrale fagpersoner og byggeplassleder i utførende firma må beherske norsk for å kunne diskutere kvaliteten ved utførelsen.”

5. Markedets volum i dag

For å danne seg et bilde av hva markedet har kapasitet til å håndtere hvert år, vil det være naturlig å ta utgangspunkt i det volumet markedet har i dag. Ambisjonen er å få et statistisk overblikk, på et overordnet nivå som også synliggjør forskjellene landsdelene imellom. Det er relevant å dele det eksisterende markedet inn i to: på den ene siden den antikvarisk istandsetting av fredete og verneverdige bygninger, som er et relativt begrenset marked og på den andre siden rehabilitering av eksisterende bygningsmasse i Norge, som er en meget stor bransje.

5.1 Tilskuddsordninger bygningsvern

En del av det man kan kalle kjernevirksomhet er arbeid på fredete og verneverdige bygninger hvor eiere søker om statlige tilskudd til istandsetting og sikring. Tilskuddsmyndigheten vurderer om søknadene tilfredsstillende formelle og faglige krav, og gir tilskudd til bygningsmessige tiltak hvor det stilles tydelige krav til antikvarisk kompetanse hos utførende. To store tilskuddsordninger har eksistert i mange år: Tilskudd til fredete bygninger i privat eie, i regi av fylkeskommunene (FRIP) og tilskudd til verneverdige bygninger og kulturminner, i regi av Kulturminnefondet (K-M-Fondet).

En nyere ordning som har pågått siden 2019 er Riksantikvarens tilskudd til verneverdige kirker med midler fra Barne- og familiedepartementet (BFD).

Statstilskudd brukt på fredete og verneverdige bygg i 2021. Uten egen-/kommunal andel						
Fylke		FRIP	K-M-Fondet	BFD	Sum tilskudd	%-andel
Agder		7 750 000	14 290 000	2 380 000	24 420 000	7,3
Innlandet		27 000 000	14 869 000	5 250 000	47 119 000	14,4
Møre og Romsdal		4 250 000	12 886 000	900 000	18 036 000	5,5
Nordland		14 000 000	9 465 000	1 460 000	24 925 000	7,6
Oslo		2 625 000	13 293 000		15 918 000	4,8
Rogaland		2 750 000	11 475 000	2 820 000	17 045 000	5,2
Sametinget		6 000 000			6 000 000	1,8
Troms og Finnmark		10 250 000	5 703 000	570 000	16 523 000	5
Trøndelag		14 000 000	11 993 000	1 340 000	27 333 000	8,4
Vestfold og Telemark		17 000 000	10 806 000	3 100 000	30 906 000	9,5
Vestland		22 750 000	19 390 000	4 810 000	46 950 000	14,3
Viken		25 250 000	17 347 000	10 210 000	52 807 000	16,2
Totalt		153 625 000	141 517 000	30 460 000	327 982 000	100

Fig.1: Statlige tilskudd til bygningsmessig antikvarisk istandsetting og sikring i 2021. Kolonnen %-andel angir hvert fylkes andel i % av totalen. Tilskudd til middelalderbygninger og teknisk-industrielle bygninger er ikke med her, da dette er mindre ordninger. Regionalforvaltningen har tilskuddsordninger, men disse er relativt små i omfang og har derfor ikke blitt medregnet

Disse tre ordningene utgjorde til sammen til 328 mill. kr i 2021. Innregnes eieres egenandel samt andre tilskuddsgivere, blir den årlige omsetningen rundt 500 mill. kr.

5.2 Statsbygg

Statsbygg oppgir at de årlige budsjettene for egne kulturhistoriske bygninger og anlegg for tiden ligger på 20 mill. kr for løpende drift/vedlikehold og 35 mill.kr for større antikvariske istandsettinger. Med et skjønsmessig fradrag for drift på 10 mill. kr. bruker Statsbygg 45 mill.kr. pr. år for bygninger hvor det ikke er leietakere. For statens verneverdige bygninger som leies ut, beregnes deler av husleien inn i bygningenes vedlikehold. Det er ikke tilgjengelige tallfestinger av dette.

5.3 Forsvarsbygg

Forsvarsbygg anslår på skjønsmessig faglig grunnlag at det årlig brukes 50 mill. kr til tyngre vedlikehold og istandsetting på deres kulturhistoriske bygninger og festningsanlegg.

5.4 Konservering av kirkekunst

Årlig omsetning med midler fra Riksantikvaren er 7 mill. kr. Dette går i hovedsak til konservering av kirkekunst i maleri og bemalte overflater. Det har ikke vært mulig å fremskaffe tall på konserveringsarbeider som er finansiert av kirkeeier/kommune/andre, men den sentrale yrkesgruppen i dette arbeidet er ulike faggrupper av tekniske konservatorer.

5.5 Kirkeinteriører, små og verneverdige håndverksfag

En rekke håndverksfag er knyttet til vedlikehold, reparasjon og nyproduksjon av kirkenes svært verdifulle inventar og interiør, og disse fagene er avgjørende for at

denne kulturarven ivaretas på en ansvarlig måte. Arbeidsgiverorganisasjon for kirkelige virksomheter (KA) har kartlagt omfanget og behovet for fagkompetanse innenfor reparasjon og vedlikehold av kunst og inventar i kirkene, fordelt på i alt 21 håndverksfag.

Det er store variasjoner fagene imellom. I noen fag som orgelbygger, møbelsnekker og sølvsmed kan det synes som det er balanse mellom oppdragsmengde og behov, mens kirkene ikke får utført nødvendig arbeid på områder som krever f.eks. tekstilkonservator, blyglasshåndverker og håndbokbinder. Dette kan bero på manglende finansiering eller fravær av kompetanse hos eier eller håndverker. Den årlige omsetningen innenfor kirkeinteriørfeltet er foreløpig ikke kartlagt.

5.6 Kirkens investeringer på kirkebygg

Kirkelige fellesråd innrapporterer årlig investeringer på kirkebygg til SSB. For 2020 ble det brukt 700 mill.kr. på vedlikehold, bygge- og anleggstjenester og nybygg. Dette er i hovedsak offentlige midler, først og fremst fra kommunene. Med fradrag for nybygg og anleggsarbeider brukes det anslagsvis 370 mill. kr årlig til istandsetting og vedlikehold av 950 verneverdige kirkebygninger. Alle planlagte arbeider på disse kirkene skal forelegges Riksantikvaren før igangsetting. Riksantikvaren gir føringer for arbeidene dels ved vedtak etter Kulturminneloven og dels som råd til biskopen som er myndigheten for de listeførte verneverdige kirkene.

5.7 Sum antikvarisk istandsetting

Summen av postene nevnt ovenfor blir 972 mill. kr. Det er da grunnlag for å sette omfanget av antikvarisk istandsetting av fredete og verneverdige bygninger til rundt 1000 mill. kr årlig, hvilket anslagsvis innebærer 1200 årsverk.

5.8 ROT-markedet

Den delen av byggebransjen som retter seg mot rehabilitering, ombygging og tilbygg (ROT) av boliger i Norge, omsetter for 100 milliarder hvert år. Rehabilitering alene kan stå for anslagsvis 30 mrd. kr, hvilket tilsvarer 35 000 årsverk. Dette er arbeider hvor det i beskjeden grad tas bygningsvern hensyn, men det er uansett arbeid hvor rådgivere og entreprenører må ta utgangspunkt i en eksisterende bygning, vurdere hva som skal beholdes av det opprinnelige, hvor mye nytt som skal tilføyes og hvordan det skal gjøres. Rehabiliteringsdelen av byggebransjen nevnes her fordi det er et felt hvor entreprenører, håndverkere og rådgivere kan rekrutteres inn i bygningsvernarbeid, gjennom økt etterspørsel og gjennom kurs og veiledning.

6. Markedskapasitet: kirkeieieres og myndigheters erfaring

6.1 Kirkelig fellesråds erfaringer

KA gjorde en spørreundersøkelse våren 2022 på oppdrag fra Riksantikvaren. 140 av 251 fellesråd som har forvaltningsansvar for fredete og listeførte kirker svarte på undersøkelsen (56%). 116 fellesråd hadde gjennomført bygningsmessige tiltak på kirkebyggene sine i løpet av de siste fem årene.

Fellesrådene ble spurt om hva de mente om kapasiteten (fra «meget bra» til «dårlig») for håndverkere og rådgivere med antikvarisk kompetanse. Generelt svarer de at tilgangen er ned mot «mindre bra» og «bra», og at den er nærmere «mindre

bra» enn «bra». Et unntak er fellestrådene i Agder, som er de mest fornøyde i landet, og karakteriserer tilgangen på kompetanse som bra. I fylkene Vestland og Innlandet fylker vurderes kapasiteten til midt mellom «bra» og «mindre bra», mens fellestrådene i Nordland svarer «dårlig» og Troms og Finnmark «mindre bra».

Montørfagene elektriker og rørlegger kommer godt ut. Det er ikke så overraskende, da dette er store fag hvor det er enklere for vanlige entreprenører å tilpasse arbeidene til den verneverdige bygningsmassen. Av de tradisjonelle store byggfagene er oppfatningen at tilgangen på tømrere er bedre enn for malere, blikkenslagere og for murere, som kommer dårligst ut.

Tabellen viser kirkelige fellestråds syn på kapasiteten på leverandører med antikvarisk kompetanse innen eget fylke.
Karakterer: 4 = meget bra, 3 = bra, 2 = mindre bra, 1 = dårlig. «Vet ikke» -gruppen er ekskludert i denne oppstillingen.

	Elektriker	Rådgiver Prosjektering	Tømrer	Rør- legger (slokke- anlegg)	Rådgiver gjennom- føring	Maler	Tak- tekker	Blikken- slager	Vindus- håndver- kere	Murer	Annet
Agder	3,00	3,00	4,00	2,00	3,00	3,33	3,00	2,33	3,00	3,00	
Innlandet	3,00	1,50	2,60	2,80	2,00	2,60	3,00	2,50	2,50	2,00	
Møre og Romsdal		2,00	3,00		2,00	3,00			3,00		
Nordland	1,33	1,50	1,75	1,33	1,25	1,50	1,33	1,33	1,50	1,33	1,00
Oslo											
Rogaland	2,00	3,00	3,25		2,50	2,00	2,00	2,00	3,00	3,00	
Troms og Finnmark	2,67	2,33	2,40	2,33	2,33	2,25	2,00	2,25	2,40	2,00	2,00
Trøndelag	2,40	2,33	1,75	1,67	2,33	1,00	3,00	1,33	2,00	1,33	
Vestfold og Telemark	3,10	2,30	2,27	2,70	2,10	2,36	2,25	2,56	1,78	1,88	2,00
<u>Vestland</u>	2,75	3,00	2,43	2,80	3,00	2,67	2,33	2,50	1,67	2,25	3,00
Viken	2,62	2,55	2,18	2,22	2,50	2,38	2,00	2,09	2,00	2,00	1,00
Total	2,66	2,43	2,43	2,37	2,35	2,34	2,23	2,18	2,11	2,03	1,86

Fig. 2: Kommentar til tabellen: De kirkelige fellestrådene mener generelt at tilgangen på håndverkere og rådgivere med antikvarisk kompetanse er nærmere «mindre bra» enn «bra». Av de tradisjonelle store byggfagene er oppfatningen at tilgangen på tømrere er «bra/mindre bra» (2,43), mens for murere er tilgangen «mindre bra» (2,11).

Det rapporteres også som en utfordring at mindre lokale håndverkere/firmaer, ikke deltar i konkurransen om lokale oppdrag fordi de i mindre grad enn større firmaer har administrativ kapasitet til å delta i konkurranser om oppdrag basert på regelverket for offentlige anskaffelser. Det innebærer at tilgjengelig faktisk kompetanse risikerer å «gå tapt».

6.2 Fylkeskommunens erfaringer

Fylkeskommunenes kulturmiljøforvaltning og et utvalg museer er intervjuet om håndverkskapasiteten og rådgivningskapasiteten i egne fylker. Det er forskjeller fylkene imellom og også innen de enkelte fylkene. Den antikvariske kompetansen blant håndverkere er økende, og det finnes fungerende faglige nettverk i noen fylker.

I andre fylker er håndverkskompetansen spredt og mangelfull. Generelt er det høyere etterspørsel enn tilbud når det gjelder kompetente håndverkere. Dette gir mangler og flaskehals i istandsettingsarbeidet, og kan medvirke til at utøvende tar på seg

oppdrag uten å inneha rett kompetanse. Antallet kvalifiserte tømrere er bra i enkelte fylker. Murere, malere og blikkenslagere med antikvarisk kompetanse er det færre av, og nivået beskrives som kritisk av enkelte fylker.

6.3 Riksantikvarens erfaringer med tilskuddsordningen

Riksantikvaren har fra oktober 2019 drevet tilskuddsforvaltning for kirker med midler fra BFD. Årlig tilskuddsvolum har vært 20-30 mill.kr, og tilskuddene har gått til klimaskalltiltak, slokkeanlegg og forprosjekter innen murverksrestaurering og slokkeanlegg. I tillegg ble det under koronaepidemien bevilget 70 mill. kr i ekstraordinære tilskudd for å bedre el-sikkerheten i kirker. Midlene ble rettet mot utskifting av gamle rørovner og sikringsskap.

Etter drøye to år, ved årsskiftet 2021/22, var det til sammen gitt tilskudd for 167 mill. kr til kirkene, og av dette var 60 mill. kr utbetalt til avsluttede prosjekter. I 2022 skal det etter planen fullføres prosjekter for nærmere 90 mill.kr. For treårsperioden blir det i gjennomsnitt 50 mill.kr/år. Tilskuddene som har vært gitt er relativt små og mange. Det er fordelt tilskudd til 342 kirker, hvilket gir et gjennomsnittlig tilskudd på 490.000 kr pr. kirke.

Erfaringene fra ordningen så langt er at det tar to år fra tilskuddsordningen utlyses til tiltakene er ferdigstilt og midlene kan utbetales til tiltakshaver. For noen typer tiltak, for eksempel installasjon av sprinkleranlegg, kan tre år være nødvendig. For de tyngre prosjektene, som murverksrestaurering av middelalderkirker og installasjon av slokkeanlegg gis det tilskudd til forprosjektering, som skal bidra til at selve hovedentreprisen skal kunne gjennomføres på best mulig måte.

I tilskuddsordningen for å skifte ut gamle rørovner med nye særskilte ovner tilpasset kirkebenker, ble etterspørselen etter benkevarmere så stor at lagerbeholdningene ble tømt, og det oppstod varemangel. Prosjektene ble satt på vent, og det ble nødvendig å åpne opp for at kirkeiere kunne montere andre ovnstyper. I ettertid ser vi at stor etterspørsel etter smale nisjeprodukter kan skape flaskehals. Generelt er imidlertid varetilgangen for istandsetting og restaurering av kirker på samme nivå som øvrig bygningsvernarbeid, dvs. at tiltakshaver tidlig i prosjekteringen bør planlegge anskaffelse av materialer/produkter av god kvalitet eller med særskilte spesifikasjoner.

Hvis kirkeier har kommet langt i prosjekteringen og har finansiert egenandelen før det søkes om tilskudd, kan det gå kortere tid fra det gis tilskudd til tiltaket er gjennomført og utbetalt. Det har stor betydning at en tilskuddsordning er forutsigbar for eieren, og at eier for eksempel kan forberede prosjektet med tanke på å søke om tilskudd et stykke fram i tid. I tillegg bør eier ha fått godkjent tiltaket som sådan av Riksantikvaren/Biskop før eier søker om tilskudd til gjennomføringen av tiltaket.

Volumet på restaurering har ligget noenlunde stabilt de siste 10 årene. Kommunenes finansiering av arbeid på kirker, statens restaurering av egne kulturminner, supplert med de to store tilskuddsordningene har sørget for det. I mange år har det vært manko på kompetente håndverkere og rådgivere, det har vært årvisse tilbagemeldinger om dette fra eiere av fredete bygninger og fra fylkeskommunene.

Mange tiltak er gjort for å bedre på denne situasjonen. Virksomheter i form av kurs, nettverk, bygningsvernsentre har pågått lenge og øker i volum og bredde. Formell etter- og videreutdanning startet ved Høyskolen i Sør-Trøndelag midt på 1990-tallet.

Etter den tid har fagskolen Innlandet og NTNU etablert videreutdanning både i teoretisk og praktisk retning.

7. Vurdering av markedskapasitet

BFD-tilskuddene som ble startet opp i 2019 kunne nyte godt av den eksisterende restaureringskompetansen og kapasiteten både på den praktiske og teoretiske siden i bygningsvernet. Tilskuddsmidlene fra BFD utgjorde 3% av den samlede antikvariske istandsettingen i 2021. Det høres lite ut, og tilbakemeldingen fra kirkeiere er at kapasiteten hos rådgivere og utførende er for liten. I 2022 skal det etter planen fullføres BFD-tilskuddsprosjekter med en samlet ramme på 90 mill. kr. Det tilsvarer 9% av den årlige antikvariske istandsettingen.

Signalene fra fylkeskommunene og fellerådene er at det generelt er høyere etterspørsel enn tilbud av kompetente håndverkere. I noen fylker er det vanskelig å få tak i både håndverkere og rådgivere. Det er et presset marked i dag. En økning av etterspørselen uten at markedets kapasitet og kompetanse økes tilsvarende, vil forsterke presset ytterligere og kan medføre dårligere kvalitet, for sterk prisøkning og forsinkelser.

Det er derfor helt avgjørende at det rekrutteres håndverkere og rådgivere til istandsetting, restaurering og sikring av kirkene i de kommende årene. Dette bør være aktiv rekruttering hvor kirkesatsingens omfang, varighet og krav til kompetanse hos utøverne tydeliggjøres og markedsføres. Den generelle vridningen fra nybygg til bevaring av eksisterende bygningsmasse ut fra klimahensyn, antas å kunne bidra positivt til å øke interessen og dermed også kapasiteten inn mot bevaringsprogrammet.

Den økonomiske rammen bør økes trinnvis over flere år opp til ønsket nivå. Da Svenska kyrkan innførte sin ordning med «kyrkoantikvarisk ersättning» i 2002, ble de årlige tilskuddene økt fra 50 mill.kr til 460 mill.kr/år over 8 år, dvs. med 50 mill. kr i året. En opptrappingsplan bør ta opp i seg de viktigste variablene for vekst, med vekt på kvalitetskrav til aktørene og til resultatene i bevaringsprogrammet. Planen kan bl.a. ta for seg hvilke håndverksfag som skal styrkes, hvilke landsdeler som det er viktige å prioritere, og hvilke former for teoretisk og praktisk kurs og opplæring man bør satse på. Blant andre forhold som bør utredes er hvordan kurs og opplæring kan drives gjennom forsvarlig arbeid på kirkebygningene og hvordan kirkeieeres kompetanse kan utvikles parallelt med en slik markedssatsing. Planen må justeres etter de erfaringer man gjør seg i opptrappingsperioden.

I forhold til de fire økonomiske anslagene på årlig uttak fra 50 til 600 mill. kr, så ligger nivået på dagens kirketilskuddordning grovt regnet på rundt 50 mill. kr/år, når man ser samlet på de årlige tilskuddene og ekstramidlene som ble bevilget under koronaepidemien. Denne ordningen retter seg i stor grad mot kirker som er bygget før 1850, og primært i byggematerialene tre og stein. Når kirketilskuddene i det nye bevaringsprogrammet også skal fordeles til verneverdige kirker fra 1850 og fram til vår tid, kan grupper av kirker i nyere materialer som tegl og betong også søke om tilskudd til istandsetting. Trolig har denne delen av murer- og tømmerbransjen kapasitet i dag til å levere god istandsetting av kirker innenfor en økt ramme på 50 mill. kr.

De listeførte kirkene som ble bygget etter 1850 fordeler seg dessuten over hele landet, noe som letter tilgangen for det eksisterende markedet. Et nytt bevaringsprogram vil omfatte alle fredete og listeførte kirker, og det vil være forsvarlig å øke det statlige tilskuddsvolumet minimum til 100 mill. kr/år fra 2023. I så fall vil det være en stor fordel om en slik økning og utvidelse av ordningen blir signalisert/offentliggjort så tidlig som mulig slik at eiere og forvaltere kan starte med sine forberedelser.

Det vil være mulig å rette en større del av økningen i tilskuddsvolumet for 2023 mot forprosjekter og istandsetting av middelalderkirker i stein, der det er dokumentert behov for antikvariske arbeider og der det allerede er igangsatt en rekke tiltak. Dette vil være et første trinn for å kunne nå målet som er satt om istandsetting av disse kirkene innen 2030.

Årlige uttak på 300 og 600 mill.kr vil kreve opptrappingstid over flere år, sammen med en kraftfull satsing på kompetansebygging og kapasitetsøkning som skissert ovenfor.

Basert på denne analysen av markedets kapasitet er det ikke faglig forsvarlig å gi en nærmere tidfesting med årstall og spesifikke betingelser for hvordan en opptrapping av tilskuddsvolumet kan foregå. Det er usikkerhet knyttet til hvordan markedet faktisk vil utvikle seg i samspill med en varslet økning av tilskuddsvolumet de kommende årene. Forholdet mellom små håndverksmiljø og store tilskuddsvolum gjør situasjonen krevende. En gradvis opptrapping av tilskuddsvolumet vil gi et bedre grunnlag for å gjøre nye vurderinger basert på erfaringer med markedet.